

ДАНИЛО НАРБУТ: НАЩАДОК КОЗАЦЬКОГО РОДУ, ЩО ЗУМІВ ПРОТИСТОЯТИ РАДЯНСЬКОМУ ТОТАЛІТАРИЗМОВІ

Ігор Коляда,

*доктор історичних наук, професор кафедри методики навчання суспільних
дисциплін і гендерної освіти Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова*

Максим Музичук,

магістрант Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

У статті висвітлено основні етапи життя і творчості відомого українського художника-графіка, нащадка славного роду Нарбутів Д. Нарбута, охарактеризовано життєві обставини митця, розкрито чинники, які дозволили йому не втратити своєї людської гідності та зберегти свою мистецьку самобутність у протистоянні радянській тоталітарній системі.

Ключові слова: митець, родинне виховання, суспільні ідеали, естетичні орієнтири, національна самосвідомість, творча самобутність

The article highlights the main stages of life and work of the famous Ukrainian graphic artist, a descendant of the glorious Narbut family D. Narbut, describes the artist's life circumstances, reveals the factors that allowed him not to lose his human dignity and preserve his artistic identity in opposition to the Soviet totalitarian system.

Keywords: artist, family upbringing, social ideals, aesthetic landmarks, national self-consciousness, creative identity

Сучасний стан українського суспільства відзначений кризою духовності. Інформаційне суспільство з його технологіями маніпуляції людської свідомістю, умонастроями суспільства актуалізує проблему духовних автортетів, яким би довіряло молоде покоління українців. Саме від позиції та діяльності української інтелігенції, яка є генератором і суспільним транслятором культурних і духовних цінностей, залежить її розв'язання. В умовах колоніального становища українського народу його національно свідомо інтелектуальна еліта упродовж століть не раз являла приклади самовідданого служіння інтересам свого народу. У цьому контексті важливим є висвітлення життя та відстоювання своїх ідеалів видатними представниками української інтелігенції. Серед таких борців, які мужньо відстоювали свої ідеали у протистоянні радянському тоталітаризмові, почесне місце належить Данилу Нарбуту. Висвітлення життя і творчої діяльності якого є суспільно значимим і науково важливим завданням української біографістики. Його називають «Стовпом, що тримав небо нашої черкаської інтелігенції» [5, с. 38]. Його талант багатогранний: сценічно-декоративне мистецтво, майстерна та самобутня графіка і живопис. Його творчість відома далеко за межами України. Але це визнання прийшло до нього на схилі літ, коли у більшості митців талант згасає талант або нівелюється, особливо це відбувалося в умовах панування радянської тоталітарної системи [6, с.14]. Але він не зломився, зберігши свою неповторний талант, не зрадивши своїм цінностям та ідеалам, які у нього були сформовані родинною у дитячі та юнацькі роки. Це художник Данило Георгійович Нарбут. Данило Георгійович Нарбут народився в родині художника графіка Георгія Нарбута у Петербурзі (Санкт-Петербург) 1916 року. Данило Нарбут майже не пам'ятав свого батька, оскільки, майбутньому художнику було всього чотири роки, коли помер татко – Георгій Нарбут [4, с. 50]. Але упродовж усього життя Данило Нарбут, як відмічає дослідник Н. Клименко залишався відданим сус-

пільним та-естетичним ідеалам свого батька. Він завжди наголошував «хочу віддати Україні всі свої сили». [1, с. 160]. Окрім, родинної атмосфери, малої батьківщини, матері Віри Павлівни, як слушно зазначає О. Спіркіна, значний вплив на формування світогляду та ціннісних орієнтацій майбутнього митця відіграли: вітчизняний художник-графік Антон Серeda (автор проекту Державного прапора УРСР), перша вчителька Марія Іванівна Тобілевич, донька драматурга І. Карпенка-Карого, яка познайомила свого допитливого учня з творами Тараса Шевченка, Миколи Гоголя, залучала його до Шевченківських вечорів, що влаштовувалися в 1-й трудовій школі Києва, де він навчався. [4, с. 51]. Житєві погляди, художні смаки Данила Нарбута формувалися під впливом близьких друзів батька, які взяли на себе відповідальність за його виховання. Серед них: художник Ю. Михайлов, мистецтвознавець І. Врона, академік живопису Е. Лансере та митець, колорист, професор Київського художнього інституту Федір Кричевський, які, як на наш погляд, на справедливую думку Л. Нікітенко, прищепили малому сину свого друга інтерес до української народної творчості, навчили, що тільки мистецтво, яке тісно пов'язане з життям є близьке і необхідне людям [3]. Здавалося життєва стежа складалась нащадка Георгія Нарбута якнайуспішніше: у 7 років він учень приватної студії Юхима Михайлова, потім – дитячої студії Київського художнього інституту; у 14 років він уже працює в декоративній майстерні Київського театру опери та балету, де його наставниками були О. Хвостенко-Хвостов, С. Евенбах, В. Ленерт; у 17 років – він продовжив навчання на трирічних курсах театральних художників при Всеросійській Академії мистецтв у Ленінграді (Петербург), одночасно проходивши стажування в Ленінградському оперному театрі; у 20 років він уже бере участь в оформленні вистави «Наталка Полтавка» Київського театру опери та балету [4, с. 51-52].

Але у 20 років у житті юнака сталася подія, яка визначила його подальше життя, кар'єру та творчість. 1936 року його було заарештовано і ув'язнено за ст. 54 п.п. 8, 10, 11 карного кодексу за звинуваченням за антирадянську діяльність. Пізніше її було замінено на обвинувачення за ст. 54 п. 12 - «за несообщение о тайном сговоре против советской власти». Дослідники і до сьогодні не мають чітких пояснень причин його арешту. Припускають, що це було пов'язано з арештом його рідного дядька Володимира Нарбута талановитого письменника, фортуна від якого відвернулася після виходу повісті Валентина Катаєва «Алмазний мой венец» Двадцятирічного юнака було засуджено до двох років позбавлення волі у виправно-трудовах таборах посиленого режиму з подальшою висилкою і забороною жити у Києві. Він два роки рубав ліс для Біломорканалу, а потім переїхати до Єйска та Златоуста на Урал [4, с. 51-52]. Данило Георгійович свій арешт та поневіряння під час будівництва Біломорканалу відобразить пізніше на своїх картинах: «Гулаг. Біломор-Балтійський комбінат» (1994) та «20-22 липня 1938 року. Суд Київського округу судив по ст. 54 п. 2» (1993) [2, с.11]. Після звільнення він знаходить прихисток у рідної сестри матері, тітки Ольги Павлівни, яка проживала в той час у Єйську, де влаштовується театральним художником, згодом – переїздить до Єйску. Повернутися ж до України, до Києва, він зміг лише після того, як добровольцем взяв участь у радянсько-фінській війні. Повернувшись до рідного Києва, він працює головним художником Київського цирку, бригадиром-макетником Українського театального музею. У ці роки складається його особисте життя. Він одружується з Галиною Приходько. 1941 р. він уже головний художник Житомирського драматичного театру імені Т. Г. Шевченка [4, с. 52]. Новий поворот у його долю принесла нацистсько-радянська війна. З перших днів – на фронті (старший сержант, командир відділення розвідки 821-го артилерійського полку 279-ї київської дивізії): бере участь в обороні Києва, опиняється в пирятинсько-лубенському оточенні, потрапляє в полон. З дарницького табору

військовополонених його «визволяють» мати та дружина. Ці події він пізніше зобразить у своїй картині «1941 р. Полон» (1991) [2, с.11]. Незважаючи на те, що мати та вітчм, як вказує дослідниця О. Спіркіна були активними учасниками радянського руху опору у Києві, Данило Нарбут свою подальшу долю пов'язав з українським самостійницьким рухом: стає учасником оонівського підпілля (співпраця з українською театральною трупю у Ковелі), борець загону Української повстанської армії, був сотником, мав кличку Голуб (дійшовши з повстанцями до Самбора, де за наказом командування УПА його звільнили з війська). Так, Д.Нарбут полишився у Коломиї, де працює у Коломийському театрі під керівництвом знаменитого антрепренера Івана Когутяка [4, с. 52]. ці події відображено у його картині «1943 р. Коломия. Натюрморт з афішами. Мертвим і живим дорогим моїм колегам- артистам» (1994) [2, с. 11]. Врятувавши родину (дружину з немовлям), Д. Нарбут упродовж 1942 до 1944 р. працював у театрах Києва, Ковеля, Коломиї. За цей час він оформив багато вистав, серед яких «Блакитна троянда» Лесі Українки, «Казка старого млина» Спиридона Черкасенка, «Директива з центру» С. Ледянського та інші. Після війни тридцять п'ять років (1945-1960 рр.) він працював у Чернівецькому музично-драматичному театрі, з 1960 до 1965 р. - головним художником Івано-Франківського, а з 1965 до 1980 р. - Черкаського музично-драматичного театру. З 1965 р. родина Нарбутів повязала своє життя з Черкасами. У цьому місті на повну силу виявився талан Д. Нарбута. Проте минуле митця, його захоплення народною творчість, самостійність та оригінальність полотен, відмова слідувати компартійним ідеологічним настановам, нав'язуваним принципам соціалістичного реалізму стали для радянських чиновників та компартійних функціонерів підставою ігнорувати творчість митця, хоча ним було підготовлено оформлення для понад 250 вистав світової і вітчизняної класики, сучасної драматургії. Визнання заслуг митця прийшло лише у роки розпаду радянської системи та зі здобуттям Україною незалежністю: у 1990 р. майстру було присвоєно звання заслуженого художника України, а в 1994 р. - народного художника України; з 1991 р. - член Національної спілки майстрів народного мистецтва України; у 1996 р. - лауреат Шевченківської премії [4, с. 53]. У роки незалежності самобутній талант митця розкрився ще з більшою силою. Він створює портретні серії «Сподвижники Б. Хмельницького», «Гетьмани України», філософсько- історичне полотно «Страшний суд», чуттєві й високохудожні картини «Вибори кошового» та «Покрова Богородиці», серія «Мої учителі, моє життя, мої друзі» (1996 р.), серія митця «Квіти України» (1996) []. Цей суєтний світ митець покинув на 82 році свого життя (1998 р.) [2, с. 13].

Таким чином, син відомого українського митця, нащадок славетного козацького роду Данило Нарбут у протистоянні радянській тоталітарній системі зумів не тільки зберегти свою людську гідність, відстояти право на власну творчість, продовжити справу свого батька по відродженню українських традицій, української мови, українського історичного минулого, забезпечивши тяглість поколінь, але і стати прикладом для молоді генерації українців незламності волі та духу, вірного служіння національним ідеалам, Україні.

Література

1. Клименко Н. М. Нарбутовські романи у барвах // Записки Осередку Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Черкасах: Праці історико-філософської, політологічної, філологічної та культурологічної секцій. - Т. 1: 36. наукових статей / за ред. А. Г. Морозова, А. Ю. Чабана, В. В. Масенка, В. Т. Поліщука. - Черкаси : РВВ ЧДН, 2002. - С. 159-163.
2. Нарбут Данило [Образотворчий матеріал]: Альбом. - Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2008. - 303 с.
3. Нікітенко Л. Леся Нарбут: Дід Данило був прямолінійним і безапеляційним бунтарем [інтерв'ю з Лесею Нарбут] // Україна молода. - 2008. - 4 листопада. - № 297. - Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1281/164/45311/>.

4. Спіркіна О. О. Данило Нарбут: портрет на тлі епохи [Електронний ресурс] / О. О. Спіркіна // Історичний архів : наук. студії / Чорном. держ. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв. - 2011. - Вип. 7. - С. 50-55. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ians_2011_7_10 . - 18.01.16.

5. Теліженко О. Данило Нарбут: Невідомі сторінки з життя майстра // Народне мистецтво. - 1999. - № 3-4. - С. 38-41

6. Теліженко О. Він був стовпом, що тримав небо нашої черкаської інтелігенції // Мій дім - Черкаси. - 2000. - лютий. - № 2(21). - С. 12-15.

УДК 378-057(477) «192»

СТУДЕНТСТВО ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УСРР: ОПОЗИЦІЙНІСТЬ ЩОДО БІЛЬШОВИЦЬКОЇ МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА (20-ТІ РР. ХХ СТ.)

Олександр Комарніцький,

*академік НАНВО України, доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри історії України Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка*

Людмила Комарніцька,

*кандидат філологічних наук, викладач кафедри
соціальної роботи та психології Подільського спеціального
навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу*

У статті на конкретних прикладах показано опозиційні настрої студентів педагогічних навчальних закладів радянської України, частина з яких не сприйняла більшовицької моделі функціонування суспільства. Автори зазначають, що у 1920-ті рр. формується студентство нового типу, яке було незгідне з «генеральною лінією» партії більшовиків. Розповідається про те, що частина студентів-педагогів з іронією ставилася до політики більшовиків щодо будівництва соціалізму і комунізму, відмовлялися сприйняти заклик партії щодо їх участі у громадсько-політичній роботі, ігнорували вчення класиків марксизму-ленінізму, керівників більшовицької партії і уряду, негативно ставилися до навчальних предметів ідеологічного змісту, господарсько-політичних кампаній, що проводилися у селах тощо.

Ключові слова: *студенти, інститут, ідеологія, більшовики, село.*

The article uses specific examples to show the opposition sentiments of students of pedagogical educational institutions of Soviet Ukraine, some of which did not accept the Bolshevik model of society. The authors note that in the 1920s a new type of students was formed, which was inconsistent with the «general line» of the Bolshevik Party. They say that some students-teachers treated with irony the Bolshevik policy of building socialism and communism, refused to accept the party's call for their participation in socio-political work, ignored the teachings of the classics of Marxism-Leninism, the leaders of the Bolshevik Party and government, negatively subjects of ideological content, economic and political campaigns conducted in villages, etc.

Keywords: *students, institute, ideology, Bolsheviks, village.*

Радянська держава з перших днів свого існування визначила навчання та виховання підростаючого покоління як один із пріоритетних напрямів своєї внутрішньої політики. Через систему освіти відбувався цілеспрямований вплив на свідомість українського народу. Тому особлива увага приділялася формуванню ідеологічного світогляду студентів педагогічних закладів вищої освіти,